

Beata Mikuta

Katedra Ekonomiki Konsumpcji i Gospodarstwa
Domowego SGGW

Wycena wartości pracy domowej na wsi

W badaniach nad rozwojem społecznym podejmowane są próby ilościowego ujęcia zjawisk charakteryzujących szeroko rozumiany poziom życia. Wymienia się wśród nich rozmiary spożywanych przez ludność dóbr materialnych i usług, warunki mieszkaniowe, zasoby dóbr trwałego użytku, status zawodowy, ilości czasu wolnego, a także czas i wartość pracy wykonywanej w gospodarstwie domowym.

Wartość usług nierynkowych w gospodarstwie domowym jest elementem składowym ogólnego spożycia przez ludność dóbr materialnych i usług. Aby wskaźnik ten wyrażał szersze ujęcie zakresu zaspokajanych potrzeb, suma dotychczas obejmowanych rachunkiem wartości towarów i usług wytworzonych w formie społecznie zorganizowanej powinna być uzupełniona wartością tych dóbr i usług wytworzonych w ramach procesów samoobsługowych w gospodarstwie domowym, czyli pracy gospodarstw domowych. Tak skonstruowana miara może być przydatna do analizy procesu spożycia i jakości życia ludności.

Praca w gospodarstwie domowym określona jest jako „działalność ekonomiczna”, mająca na celu zaspokajanie potrzeb bytowych członków tego gospodarstwa, stworzenie każdemu z nich optymalnych warunków rozwoju i regeneracji sił fizycznych i psychicznych. W prowadzonych w krajach zachodnich badaniach poświęconych problemom gospodarstwa domowego podkreśla się znaczenie pracy domowej w jej aspekcie ekonomicznym i społecznym. Praca ta przyczynia się do podniesienia poziomu życia gospodarstwa na równi z pracą zawodową i może być traktowana jako dodatkowy dochód rodziny. Zaspokaja wiele potrzeb materialnych i niematerialnych domowników, stanowi więc element poziomu życia, ale gra też ważną rolę w kształtowaniu więzi rodzinnej, współzależności między członkami gospodarstwa, spełnia funkcje wychowawcze i prowadzi do realizacji potrzeb psychicznych domowników. Z tego względu usługi niezarobkowe w gospodarstwie wpływają na jakość życia społeczeństwa.

Mimo podstawowego znaczenia działalności gospodarstw domowych dla egzystencji społeczeństwa, rodziny i poszczególnych ludzi, ani powszechna opinia, ani nauki społeczne nie wykazywały do niedawna większego zainteresowania i uznania dla tego problemu.

W polskiej literaturze ekonomicznej lat 70. po raz pierwszy zaczęto podkreślać potrzebę ujęcia w obliczeniach globalnej wielkości konsumpcji także efektów niezarobkowej pracy gospodarstw domowych. Uważa się, że statystyczna ocena rozmiarów działalności nierynkowej gospodarstw domowych wydaje się niezbędna dla pełnego przedstawienia poziomu konsumpcji i zmian jej struktury. Powinna też być elementem syntetycznego wskaźnika poziomu życia czy dobrobytu ludności. Można także spotkać się i z innymi uzasadnieniami konieczności podejmowania prób wyceny pracy domowej, jeżeli uważa się, że produkt globalny i dochód narodowy tworzą również pracownicy zakładów żywienia zbiorowego, to dotyczyć to może również pracy kobiety prowadzącej proces żywienia w gospodarstwie domowym. To samo można powiedzieć o innych formach zajęć domowych. Zachodni ekonomiści podkreślają użyteczność i dodatni wpływ pracy domowej na poziom życia ludności, która z braku wyceny pieniężnej nie znajduje zastosowania jako miernik stopy życiowej typu wartościowego. Za koniecznością uwzględniania działalności gospodarstw domowych w badaniach konsumpcji przemawia też masowy charakter tego zjawiska.

Mimo iż konieczność wyceny wartości pracy domowej staje się istotnym problemem, to dotychczas tylko sporadycznie można spotkać autorów podejmujących tego rodzaju badania.

W roku 1995 przeprowadzono badania pilotażowe w 50. wybranych celowo gospodarstwach domowych rolników na terenie gminy Drohiczyń w województwie białostockim. Jednym z kryteriów doboru, obok lokalizacji, były rodziny pełne, w których głowa rodziny wykonywała zawód rolnika.

Badania przeprowadzono metodą ankietową, a narzędziem badawczym był specjalnie przygotowany kwestionariusz ankiety. Zawierał on następujące grupy pytań:

- I. Pytania charakteryzujące gospodarstwo domowe, tj.:
  1. Miejsce położenia gospodarstwa domowego, wiek i wykształcenie respondentki, liczba osób w gospodarstwie domowym, w tym liczba dzieci oraz sytuacja ekonomiczna.
  2. Powierzchnia gospodarstwa rolnego, system produkcji oraz liczba zwierząt.
  3. Warunki mieszkaniowe, w tym wyposażenie w instalacje sanitarno-techniczne.
- II. Pytania związane z podziałem czynności w gospodarstwie domowym podczas realizacji procesu żywienia rodziny, konserwacji odzieży, prac porządkowych, opieki nad dziećmi i osobami chorymi, a w okresie letnim prac w ogrodzie przydomowym.
- III. Pytania umożliwiające sporządzenie „fotografii dnia” zawarto w formularzu pomiaru czasu. Zawiera on zestawienie codziennych czynności z podziałem na prace związane z realizacją podstawowych funkcji gospodarstwa domowego, ze szczególnym uwzględnieniem procesu żywienia rodziny oraz zajęć czasu wolnego, a w okresie letnim prac związanych z prowadzeniem ogrodu przydo-

mowego. Czynności rejestrowano każdego dnia w okresie jednego tygodnia w porze zimowej (luty–marzec) i letniej (czerwiec–lipiec), co wynika ze specyfiki pracy w rolnictwie. Średni czas poświęcony na prace domowe składa się z sumowanego średniego czasu pracy codziennej lub okresowej podzielonego przez 7 dni tygodnia.

IV. Kolejną grupę pytań stanowiły pytania dotyczące wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałe go użytku oraz pytania dotyczące zakresu korzystania z usług rynkowych.

Do wyceny pieniężnej pracy domowej w wybranych wiejskich gospodarstwach domowych wykorzystano dwie metody: uproszczoną i stawek za usługi.

Przy zastosowaniu obydwu metod do obliczeń posłużono się informacjami z Rejonowego Urzędu Pracy w Siemiatyczach dotyczącymi średnich płac brutto dla 25 zawodów, które odpowiadają pracy w gospodarstwie domowym, a odpowiednie dane zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1.

Przeciętne płace w zawodach odpowiadających funkcjom wykonywanym w gospodarstwie domowym

Zawód	Średnia płaca brutto [zł]
Pracownik przetwórnicy owocowo-warzywniej	750
Kucharz	560
Pomocnik kucharza	450
Kierownik stołówki	980
Kelner	750
Cukiernik	500
Rzeźnik	750
Pracownik działu zaopatrzenia–referent	500
Masarz	650
Magazynier	780
Sprzątaczką	450
Stolarz	700
Hydraulik	520
Malarz pokojowy	550
Elektryk	475
Ślusarz	500
Praczką	580
Pracownik magla	520
Krawcowa	500
Dziewiarka	453
Pielęgniarka	442
Pielęgniarka środowiskowa	375
Opiekunką w żłobku	450
Przedszkolanką	442
Nauczycielką	500
Średnia	565,08

Źródło: Rejonowy Urząd Pracy w Siemiatyczach.

Stosując uproszczoną metodę wyceny pracy obliczono średnie miesięczne wynagrodzenie brutto, które dla analizowanych zawodów wynosi 565,08 zł. Po podzieleniu tej kwoty przez średni czas pracy w miesiącu (178 h) otrzymano wielkość stawki za 1 h pracy – 3,1 zł.

Określona wartość średniej płacy godzinowej została następnie pomnożona przez średnią ilość czasu, jaki poświęcony był w badanych gospodarstwach domowych na określone czynności. W zależności od pory roku określono miesięczną wartość pracy (tab. 2).

Druga z zastosowanych metod obliczania polegała na tym, że pogrupowano czynności, co prezentuje tabela 3.

Tabela 2.

Wartość pracy domowej obliczona metodą uproszczoną z uwzględnieniem podziału na pory roku

Pora roku	Godzinowa wartość pracy domowej [zł]	Czas pracy domowej [h, min]	Dzienna wartość pracy domowej [zł]	Miesięczna wartość pracy domowej [zł]
Lato	3,1	5,05	16,43	493
Zima	3,1	6,18	20,15	600

Tabela 3.

Przeciętne płace w zawodach odpowiadających czynnościom wykonywanym w gospodarstwie domowym oraz średnie stawki za godzinę pracy dla każdej grupy czynności

Rodzaj czynności	Zawód	Średnie wynagrodzenie miesięczne brutto [zł]	Średnie wynagrodzenie miesięczne w grupie brutto [zł]	Średnie wynagrodzenie za 1 h pracy brutto [zł]
1	2	3	4	5
Zakupy	kierownik stołówki	960	747	4,19
	magazynier	780		
	zaopatrzeniowiec	500		
	referent	500		
Przygotowanie posiłków	kucharz	560	630	3,5
	cukiernik	500		
	pomocnik kucharza	450		
	rzeźnik	750		
	masarz	650		
	kelner	750		
	pracownik przetwórci	750		
Zmywanie naczyń, sprząatanie mieszkania	sprzątaczką	450	600	3,37
	kelner	750		

cd. tabeli 3

1	2	3	4	5
Pranie i prasowanie	pracznica	580	550	3,8
	pracownik magła	520		
Szycie i cerowanie	krawcowa	500	476	2,67
	dziewiarka	453		
Noszenie wody i opału	sprzątacznica	450	450	2,52
Opieka nad dziećmi i niepełnosprawnymi	pielęgniarka	442	430	2,41
	pielęgniarka środowiskowa	375		
	opiekunka w żłobku	450		
	nauczyciel	442		
	przedszkolanka	442		
Reperacje, konserwacje sprzętu i urządzeń domowych, odnawianie mieszkania	stolarz	700	549	3,09
	hydraulik	520		
	malarz pokojowy	550		
	elektryk	475		
	ślusarz	500		

Dla każdej z wyodrębnionych grup obliczono średnią stawkę wynagrodzenia za 1 h pracy. Następnie tę stawkę, określoną dla każdej grupy czynności, przemnożono przez uzyskany w wyniku badania czas trwania tej czynności. W dalszej kolejności dla każdej z wyodrębnionych grup obliczono średnią stawkę wynagrodzenia za 1 h pracy i przemnożono przez średni minutowy czas trwania wymienionych czynności z podziałem na średni czas pracy w zimie i w lecie. W ten sposób uzyskano średnią dzienną wartość pracy przy wykonaniu każdej z 9 grup czynności. Po zsumowaniu wartości pracy dla każdej z wymienionych grup czynności uzyskano średnią wartość wszystkich wykonywanych w ciągu dnia prac na rzecz domu. Po przemnożeniu przez średnią liczbę dni w miesiącu otrzymano wartość pracy domowej wykonywanej w badanych gospodarstwach domowych w okresie miesiąca. Obliczone wielkości przedstawiono w tabeli nr 4.

Analizując dane zaprezentowane w tabeli można stwierdzić, że najdłuższym czasem charakteryzowały się czynności związane z przygotowaniem posiłków. Czas ten wynosił średnio w okresie letnim 144,5 min (tj. 2 h 24,5 min), a w okresie zimowym 163,8 min (tj. 2 h 44 min). Przy obliczonej stawce godzinowej wynoszącej średnio 3,5 zł dało to wartość pracy w ciągu jednego dnia blisko 10 zł w okresie zimowym i 8,40 zł w okresie letnim. Stosunkowo wysokie nakłady pracy – 47 min w lecie i blisko 1 h w okresie zimowym – odnotowano w odniesieniu do zmywania naczyń i prac porządkowych; przy stawce 3,37 zł za 1 h pracy dzienna wartość pracy kształtowała się na poziomie 3,37 zł zimą a 2,60 zł w lecie.

Następną grupą czynności, które cechowała wysoka czasochłonność, były zakupy na rzecz domu, obciążały one respondentki w wielkości 30 min w okresie

Tabela 4.

Stawki wynagrodzeń za godzinę pracy przyjęte do wyceny pracy domowej w badanych gospodarstwach domowych w ciągu doby

Wyszczególnienie	Średni czas pracy (min)		Stawka za 1 h	Wartość pracy w zł	
	zima	lato		zima	lato
Zakupy	29,5	44,3	4,19	2,1	3,1
Przygotowanie posiłków	163,8	144,5	3,50	9,6	8,4
Zmywanie naczyń i sprząatanie mieszkania	58,3	47,0	3,37	3,3	2,6
Pranie, prasowanie i maglowanie	44,6	38,0	3,08	2,3	2,0
Szycie i cerowanie	17,9	5,1	2,67	0,8	0,2
Noszenie wody i opału	15,2	10,1	2,52	0,6	0,4
Opieka nad dziećmi i niepełnosprawnymi	45,8	13,7	2,41	1,8	0,6
Remonty, reperacje i konserwacje sprzętu AGD	58,3	47,0	3,08	3,0	2,4
Inne prace	10,0	3,6	3,10	0,5	0,2
Średnia wartość pracy w zł/1 dobę				24,0	19,9
Średnia wartość pracy w zł/1 miesiąc				720	597

zimowym i 44 min w okresie letnim. Różnice w nakładach czasu pracy między okresem zimowym i letnim wiązać należy z faktem, iż w okresie prowadzonych badań warunki atmosferyczne w woj. białostockim utrudniały dojazdy do sklepów, co wynikało z przeprowadzonych wywiadów swobodnych. Respondentki dokonywały jednorazowo większej ilości zakupów ograniczając tą drogą częstotliwość wyjazdów w celu zaopatrzeniowym.

Wysokie wynagrodzenie dla osób wykonujących zakupy, do których porównywano osoby dokonujące zakupów na rzecz domu, wpłynęło na wysoką stawkę godzinową (4,19 zł za 1 h pracy), a stąd i na dzienną wartość prac przy zakupach produktów.

Na czynności związane z konserwacją odzieży przeznaczono średnio ok. 40 min dziennie, co przy przeciętnej stawce wynagrodzenia 3,1 zł pozwoliło na określenie wartości tej grupy prac na poziomie 2 zł dziennie. Interesujące wyniki uzyskano w przypadku wartości pracy związanej z opieką nad dziećmi i osobami niepełnosprawnymi, Otóż w okresie zimowym nakłady czasu pracy na tę grupę czynności wynosiły ok. 46 min, natomiast w okresie letnim były czterokrotnie niższe, co można wiązać z faktem okresu wakacyjnego dzieci, stąd i mniejszych ilości czasu poświęcanego na pomoc w odrabianiu lekcji, a także z wyjazdami dzieci na wypoczynek wakacyjny. W związku z tym wartość pracy przy tej grupie czynności wykazuje znaczne

zróżnicowanie kształtujące się w wielkości 1,8 zł zimą i 0,6 zł latem. Warto podkreślić, że czynności związane z opieką nad dziećmi i osobami niepełnosprawnymi są najniżej opłacanymi zawodami w gospodarce narodowej, mimo wymaganych wysokich kwalifikacji w zawodzie.

Reasumując można stwierdzić, że metody próby oszacowania wartości pieniężnej, którymi posłużono się w badaniach pilotażowych dały zupełnie różne wyniki. Wartość pracy określona metodą uproszczoną różni się latem średnio o 128 zł, a zimą o 117 zł na korzyść metody stawek za usługi. Uproszczona metoda wyceny pracy uśrednia czas i płace (średnią stawkę godzinową, która jest jednakowa dla wszystkich czynności), zaniżając w ten sposób wartość prac czasochłonnych i uciążliwych, dlatego też metoda stawek za usługi jest bardziej dokładna.

Obliczone dwiema metodami średnie wartości pracy domowej porównano ze średnią płacą w woj. białostockim, co przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5.

Porównanie miesięcznych wartości pracy domowej ze średnią płacą w województwie białostockim w roku 1995 z uwzględnieniem pór roku

Średnia płaca w woj. białostockim za 1995 r.	Średnia wartość pracy (zł)			
	A		B	
	zima	lato	zima	lato
578,9	600,0	439,0	717,0	621,0

Analizując stawki wynagrodzeń zawartych w tabeli 5 stwierdzono, iż wartość pracy domowej obliczona metodą stawek za usługi w okresie letnim zbliżona jest do średniej płacy w woj. białostockim w 1995 roku, podobnie jak wartość pracy obliczona metodą uproszczoną w okresie zimowym.

Natomiast średnia wartość pracy domowej w okresie zimowym obliczona metodą stawek za usługi jest wyższa o 138,1 zł od średniej płacy w woj. białostockim w roku 1995, a wartość pracy domowej latem obliczona metodą uproszczoną jest niższa o ok. 140 zł.

Różnice między wartością pracy domowej obliczonej dwiema metodami latem i zimą kształtują się zatem na poziomie ponad 100 zł na korzyść wartości pracy zimą.

Wnioski

1. Zastosowane metody wyceny wartości pracy domowej wskazują na ich dużą użyteczność w ocenie wartości nakładów pracy w gospodarstwie domowym, równocześnie sugerując celowość kontynuacji i pogłębienia ich stosowania w dalszych badaniach.

2. Przedstawiona próba oszacowania wartości pracy domowej w badaniach pilotażowych pozwoliła na stwierdzenie, że wartość pracy domowej zbliżona jest do przeciętnej płacy brutto w woj. białostockim, co pozwala na wnioskowanie, że wartość pracy domowej powiększa wartość domowej konsumpcji w kraju i powinna być stosowana do tego rodzaju obliczeń.

3. Wyniki badań pilotażowych pozwoliły na stwierdzenie, że zarówno pod względem czasochłonności, jak i wartości ponoszonych nakładów na wykonanie prac domowych prace te mogą nabrać rangi zawodu.

Literatura

- Kodeks pracy*, 1996. Wydawnictwo „Fundacja Serce – pomoc chorym i potrzebującym dzieciom”.
- NIEWIEROWSKA K., 1997. Próba oszacowania wartości pracy domowej na przykładzie gospodarstw rolników zlokalizowanych na terenie gminy Drohiczyn woj. białostockie. SGGW Warszawa.
- PAŁASZEWSKA-REINDL T., STRZELECKA M., TYLEC-DURAND B., 1983. *Gospodarstwo domowe. Funkcje i rola na rynku*. IRWiK, Warszawa.
- SZCZERBIŃSKA L., 1980. Wycena pracy gospodarstw domowych. *Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych*. Zeszyt 118. Warszawa.
- SZCZERBIŃSKA L., 1983. Wartość pracy w gospodarstwach domowych jako element analizy spożycia przez ludność. [w:] *Wybrane zagadnienia statystyki społecznej*. *Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych*. Zeszyt 129. Warszawa.
- SZCZERBIŃSKA L., 1983. Makroekonomiczna analiza wartości pracy kobiet w zawodzie i w gospodarstwie domowym ze szczególnym uwzględnieniem działalności opiekuńczo-wychowawczej nad dziećmi w wieku 0–6 lat. *Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych*. Zeszyt 132. Warszawa.
- SZCZERBIŃSKA L., 1986. Wartość pracy gospodarstw domowych. *Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych*. Zeszyt 156. Warszawa.
- SZCZERBIŃSKA L., 1987. Analiza zmian w strukturze budżetu czasu oraz wartości pracy gospodarstw domowych w latach 1976 i 1984. *Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych*. Zeszyt 168. Warszawa.
- ZIENKOWSKI L., 1976. *Poziom życia – metody mierzenia i oceny*. Państwowe Wydawnictwa Ekonomiczne. Warszawa.
- ŻELAZNA K., 1993. *Spółeczno-ekonomiczne uwarunkowania pracy kobiety w wiejskim gospodarstwie domowym*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

The valuation of household work in rural areas during the transformation period

Abstract

The results of pilot studies conducted in 1995 regarding the valuation of household work in rural areas were presented. In order to calculate the value of household work two methods were used and the achieved results were compared to the average gross wages in 1995 in the białostockie voivodeship. The results of the studies confirm the usefulness of the applied methods and permit to state that in regard to both the time-consumption and value of the incurred expenditures for the performance of household work, this work can achieve the rank of a profession.